

LÄNSSTYRELSEN
I SKÅNE LÄN

H440 (utställning)
A210 (skola)
A253 (fattighus)

Vår referens

Miljöavdelningen
Kulturmiljösektionen
Suzanne Pluntke
040/044-25 20 43

BESLUT

Riksantikvarieämbetet

1(8)

2006-12-

Sak.

2006 -12- 18

432-41166-05

Der:

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIÉÄMBETET

Byggnadsminnesförklaring av Norra Mellby skol- och fattighus på fastigheten Norra Mellby 2:2 (Norra Mellby sn), Hässleholms kommun.

Länsstyrelsens beslut

Länsstyrelsen beslutar om byggnadsminnesförklaring enligt 3 kap 1 § lagen om kulturminnen mm (1988:950), KML, av Norra Mellby skol- och fattighus på fastigheten Norra Mellby 2:2 i Hässleholms kommun.

Länsstyrelsen meddelar med stöd av 3 kap 2 § KML följande skyddsbestämmelser.

1. Byggnad 1 och 2 (se bilaga 2) får inte rivas, byggas till eller till sin exteriör förändras. Ingrepp får inte göras i byggnadernas stommar. Planlösningarna får inte förändras. Vinden i byggnad 1 får inte inredas.
2. Ingrepp i eller ändring av fast inredning i byggnad 1 och 2 får inte göras. Ingrepp i eller ändring av invändiga ytskikt i byggnad 1 får inte göras.
3. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbete skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar samt med material och metoder som är väl beprövade och anpassade till byggnadernas egenart.
4. Fastigheten Norra Mellby 2:2 utgör skyddsområde för byggnadsminnet. Skyddsområdet avgränsat med heldragen, svart linje (se bilaga 2) får inte ytterligare bebyggas, hårdgöras eller på annat sätt väsentligt förändras. Skyddsområdet skall vårdas och skötas så att byggnadsminnets karaktär eller utseende inte förvanskas.

Om det finns särskilda skäl kan Länsstyrelsen lämna tillstånd enligt 3 kap. 14 § KML till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

2006-12-20 beslöt...
kopier från KFL = BM-reg. Aa/...

Hässleholm - Norra Mellby skol- och fattighus

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Postgiro/Bankgiro	E-post	www
205 15 Malmö	Kungsgatan 13	040-25 20 00 vx	040-25 22 70	6 88 11-9	lansstyrelsen@m.lst.se	www.m.lst.se
291 86 Kristianstad	Ö Boulevarden 62 A	044-25 20 00 vx	044-25 22 70	5050-3739		

av "särskild betydelse för kulturminnesvärden". Skol- och fattighuset i Norra Mellby är upptaget i Hässleholms kommuns byggnadsvårdskommittés skrift "Byggnadsminnen i Hässleholm" (1979). Byggnaden ligger i ett område som bland annat med hänvisning till sina byggnadshistoriska, socialhistoriska och miljöskapande värden är upptaget i länets regionala kulturmiljöprogram (remissupplaga 2004). Fastigheten ligger till del inom fornlämning Norra Mellby 270:1 i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Historik och byggnadsbeskrivning

Fattigvård i Norra Mellby

År 1686 fastslog kyrkolagen att häraderna själva skulle föda sina fattiga, sjuka och gamla. Dessförinnan hade enskilda gårdar tagit hand som de så kallade inhysesjonerna, under medeltiden sköttes denna verksamhet av klostren. På 1670-talet slogs det fast att ingen skulle få gå och tiggare och det blev den enskilda socknens ansvar att hålla reda på sina tiggare. I mitten av 1690-talet fanns sju tiggare i Norra Mellby, samtliga gamla eller med något funktionshinder. Under 1700-talet användes byns tiondekassa till fattigvård, troligen användes dessa medel till den första sjukstugan som ska ha funnits i början av seklet. Sjukstugan verkar dock före 1756 inte hyst någon fast boende. 1770-talets dåliga skördar förvärrade situationen i Norra Mellby och man beslöt att dela in de behövande i tre klasser samtidigt som sockenmännen fick order om att ställa sjukstugan i stånd. Tillsyningsmännen, som körde kringstrykande tiggare från andra socknar på porten, ökade i antal. Från 1796 benämns sjukstugan för fattighus. I början av 1800-talen ansågs byggnaden vara i så dåligt skick att man önskade uppföra ett nytt. På kyrkoherdens förslag förlades även socknens skolverksamhet i byggnaden.

Det nya skol- och fattighuset stod klar 1816, på en tomt mittemot den äldre sjukstugan. Byggnaden uppfördes som en backstuga med en förstuga i husets mitt vilken rymde kök och bakugn. På ömse sidor fanns två rum, varav det ena var större. Byggnadens ena del beboddes av skolmästaren och den andra av sex av socknens mest behövande medlemmar. Lärarbostadens största rum användes i veckorna som skolsal, medan det på helgerna kunde användas för sockenstämmor och liknande. Enligt flera uppgifter ska lärarbostaden inte ha varit bebodd förrän 1839 då skolmästaren Mattias Lindholm kom till byn. Införandet av folkstadgan 1842, som innebar att socknarna inom fem år skulle ha byggt en skola, medförde att huset byggdes till med en våning. Undervisningen följde Lancasters metod där

äldre barn fick hjälpa de yngre. Skolrummet var beräknat till 90 barn medan utrymmet intill rymde kök och två "stora och snygga rum" till läraren. I fattigstugan bodde vid tillfället sex personer med skilda förmågor att ta hand om sig själva. Även om behovet diskuterades i socknen anställdes aldrig någon vårdare. År 1900 hade fattigstugan tjänat ut sin roll och de fattiga flyttades till för ändamålet nyuppförda lokaler i Sandåkra. Fram till omkring 1950 användes byggnaden dels som skola och lärarbostad, dels för förvaring (fattigstugan). Därefter hyrdes delar av huset ut för boende, troligen var det då bland annat köket på andra våningen tillkom och en del fönster byttes. Sedan ca 1980 har Sösdala Hembygds- och fornminnesförening använt lokalerna för sin verksamhet. Under 2004-2005 genomgick huvudbyggnaden en total utvändigt renovering då bland annat en återgång till en äldre färgsättning skedde (se även Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne kontrollrapport 2004:118 och 2005:97). I hembygdsföreningens regi renoverades uthuset utvändigt 2005.

Byggnadsbeskrivning - utvändigt

Norra Mellby skol- fattighus uppfördes ursprungligen som en backstuga som därefter byggts på och till. Idag är byggnaden i två våningar mot bygatan och i en mot gården. Åt gården finns en förstuga, genom vilken man kommer till skolsalen och lärarbostaden. Utvändigt är de två våningsplanen skilda åt genom att de uppförts i olika material. Fattigstugan, den gamla backstugan, är murad och putsad, medan andra våningen är uppförd i skiftesverk som spritputsats. Förstugans stomme är av korsvirke som spritputsats. Hela den putsade fasaden är kalkavfärgad i guldockra. Gavelröstenas locklistpanel, vattbrädor och vindskivor är målade med guldockrafärgad linoljefärg. På sadeltaken finns två skorstenar i handslaget rött tegel medan takfallen är lagda med svarta betongpannor. Hängrännor och stuprör är i brunlackerad plåt. Fönstren är målade i engelskt rött och är huvudsakligen tvåluftsfönster. Bottenvåningens och förstugans fönster är äldre än de på andra våningen, vilka troligen sattes in i mitten av 1900-talet. Dörrarna mot gatan är äldre än de mot gården, vilket också visar den bebyggelsehistoriska utvecklingen av huset. Samtliga är rödmålade. Det finns två trappor mot gården; vid den lilla entrén är trappan gjuten i betong medan trappan upp till förstugan är i tuktad sten.

Skol- och fattighuset är placerat utmed fastighetens västra tomtgräns längs bygatan. Mot norr avgränsas tomten av en terrasserad kallmur, medan gränsen i söder markeras av ett äldre nätstaket och en rad kraftigt beskurna lindar och lönnar.

Hela gårdsplanen är idag gräsbevuxen, mitt på gården står en flaggstång. Hur tomten tidigare har sett ut med planeringar och indelningar är för närvarande okänt. Av lärarens gamla köksträdgård, som låg söder om nuvarande tomtgräns, finns inget kvar. Inte heller har någon kryddträdgård lokaliserats. Utmed den norra tomtgränsen växer en syren och vresros, enligt uppgift stod här tidigare även en björk. Med stor sannolikhet var gårdsplanen tidigare grusad medan odlingar bedrevs i lärarens köksträdgård.

I fastighetens nordöstra hörn ligger uthuset med utedass. Byggnadens grund ligger direkt på den stenterrassering som utgör fastighetsgränsen mot norr. Huset rymmer förutom tre förvaringsutrymmen tre dass på gaveln; ett vardera för flickor, pojkar och läraren. Huset är uppfört av brädfodrad trästomme med en ny rödfärgsmålade locklistpanel. Plankdörrarna är rödmålade förutom de till dassen som är gulmålade och som också har överljus. Porten är tjärad. Sadeltaget är lagt med tvåkupigt, rött tegel. De nya hängrännorna och stuprören i galvaniserad plåt är ännu omålade.

Byggnadsbeskrivning - invändigt

Bottenvåningen rymmer en förstuga med två kammare på vardera sida. Matkällaren i norr, vilken troligen tillkom när huset byggdes till, nås från såväl gata som gård. Andra våningen, vilken nås från gården, rymmer en hall, den ursprungliga lärarbostaden om två rum och kök, en skolsal och en förstuga som också har använts som samlingslokal. Vinden är oinredd, över skolsalen är golvet upphöjt.

I byggnadens äldsta del samsades fattigfolk och läraren om förstugan med eldstad. Detta utrymme är enkelt utformat med båleväggar, putsade väggar, putsad eldstad och slätputsat tak. I byggnadens södra del – fattigstugan – bodde kvinnorna i det större rummet och männen i det mindre. Detta eftersom antalet kvinnor oftast var störst. Rummen är enkelt inredda med skurgolv och slätputsade, vitkalkade väggar och tak. I rummen mot norr bodde läraren, samtidigt som han bedrev undervisning i det större av rummen. Golven i denna del är dels av trä, dels av tegel. Väggarna är putsade och målade i vitt. I taken sitter vitmålade plank. Båleväggarna som avskiljer de båda rummen är obehandlade i såväl fattighuset som skolhuset.

Även på andra våningen är planlösningen tydligt läsbar med en bostads- och en undervisningsdel. Entrén leder såväl till bostaden som till skolsalen och upp på vinden. Här finns även två mindre förvaringsutrymmen. Skolsalens trägolv är

lackat medan väggarna är tapetserade med en strukturtapet vanlig på 1930/40-talet. Det förhöjda taket är skivtäkt. I rummets ena hörn står en orgel, den och det intill stående skåpet är de enda ursprungliga möblerna i skolsalen. Kaminen vid katedern är från 1940-talet. I övrigt är skolustrustningen skänkt eller insamlad i senare tid. Intilliggande förstuga (även använd som samlingssal) genomgick på grund av kraftiga skador en omfattande reovering 2005. På golvet ligger här tegel, de pustade väggarna är delvis täckta med bröstpanel, ovan denna finns spår efter äldre bemålning. I rummet finns en kamin och en skohylla. Den före detta lärarbostaden består av två rum och ett kök. Rummen är tapetserade och har trägolv medan taken är pappspända. Kökets fasta inredning är från 1950-talet. Väggarna är här dels putsade, dels skivtäckta och taket pappspänt. På denna våningsplan varierar åldern på såväl ytskikt som den fasta inredningen med sina detaljer (så som t ex dörrhandtag och golvlister), vilket visar byggnadens utveckling genom tiderna. Äldre färglager och tapeter kan med sannolikhet finnas på ett flertal ställen, vilket är viktig kunskap när förändringar ska ske.

För en mer fyllig byggnadsbeskrivning och historik se "Norra Mellby skol- och fattighus. Kulturhistorisk värdering, 2006" Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne (Rapport 2006:18).

Skäl för beslut

Skol- och fattighuset i Norra Mellby tydliggör det under 1700- och 1800-talet allt mer växande ansvar som samhället fick ta för de sämst bemedlade. Anläggningen visar också skolväsendets framväxt, både i hur läraren har hysts och hur undervisningen har bedrivits genom tiderna. Samtidigt finns det i byggnaden en koppling till lokalsamhället genom att lokalerna har upplåtits för bland annat sockensammankomster. Det välbevarande skol- och fattighuset har en typisk placering mitt i byn. Närheten till kyrkan hänger samman med att undervisningen bedrevs under insyn av kyrkan, vilken också hade ett visst ansvar för kristendomsundervisningen.

Huset är präglad av sin funktion och tillgång på lokala medel, metoder och material. De enkla materialen visar tillsammans med placering och nyttjande av tomten att det är en byggnad för fattiga, byggd med medel från befolkningen i byn. De olika byggnadsteknikerna och materialen är väl synliga i fasaden. Byggnaden är enkelt utformad utan någon egentlig utsmyckning fränsett de enskilda byggnadsdetaljerna.

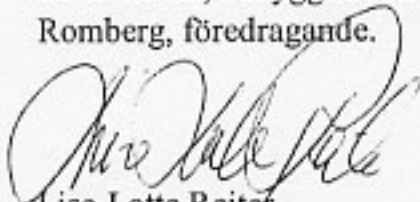
Redan från början skulle byggnaden fylla flera funktioner och rymma många människor vilket tydligt går att avläsa i planlösningen. De välbevarade planlösningarna visar skillnad mellan män och kvinnor, fattighjon och lärare, unga och gamla samt hur skolundervisning bedrivits genom tiderna. Från att ha en delad eldstad gick utvecklingen mot ett mer distinkt avskiljande mellan läraren och de fattiga, samtidigt som skillnaden mellan lärarens boende och undervisningslokalerna tydliggjordes. De två våningsplanens olika fasta inredningar och ytskikt visar byggnadens historiska utveckling fram till 1950-talet då skolverksamheten lades ner och huset för en tid blev ren bostad. Patina på bland annat golv, snickerier och beslag visar ett mångårigt bruk.

Även uthuset med sina tre förråd och tre dass visar på den sociala och könsmässiga uppdelningen som funnits på platsen. Uthusets enkla konstruktion och planlösning visar hur en ekonomibyggnad traditionellt har uppförts och använts. Anläggningen ligger förhållandevis öppet då det inte finns mycket inhägnader och växlighet som skärmar av bygganden. Detta förstärker även dess karaktär av att vara en av byns offentliga byggnader. Troligen har det aldrig funnits mycket växlighet på tomten då den fungerat som skolgård.

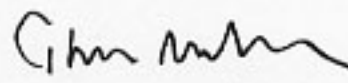
Av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen mm, KML, framgår att en byggnad som genom sitt kulturhistoriska värde är synnerligen märklig, eller som ingår i ett synnerligen märkligt bebyggelseområde, får förklaras som byggnadsminne. Länsstyrelsen anser att Norra Mellby skol- och fattighus på fastigheten Norra Mellby 2:2 i Hässleholms kommun har ett sådant kulturhistoriskt värde att en byggnadsminnesförklaring är väl motiverad.

Detta beslut kan överklagas till länsrätten i Skåne län, se nedan.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit länsöverdirektör Lise-Lotte Reiter, bebyggelseantikvarie Suzanne Pluntke och länsantikvarie Thomas Romberg, föredragande.

Lise-Lotte Reiter

Thomas Romberg

Bilagor

1. Översiktskarta
2. Situationsplan med skyddsgränser

Sändlista:

~~Sösdala Hembygds- och fornminnesförening, c/o Thor Ringström, Pl 2071, 280-10 Sösdala~~

Lantmäterimyndigheten i Skåne, Box 302, 291 23 Kristianstad

Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne

Hässleholms kommun

Riksantikvarieämbetet

Kulturmiljö

Hur man överklagar

Om Ni vill överklaga Länsstyrelsens beslut skall Ni skriva till Länsrätten i Skåne län. **Överklagandet skall dock skickas till Länsstyrelsen i Skåne län, 205 15 Malmö.** Av överklagandet skall framgå vilket beslut Ni överklagar (ange diarie-

nummer) och hur Ni vill att beslutet skall ändras.

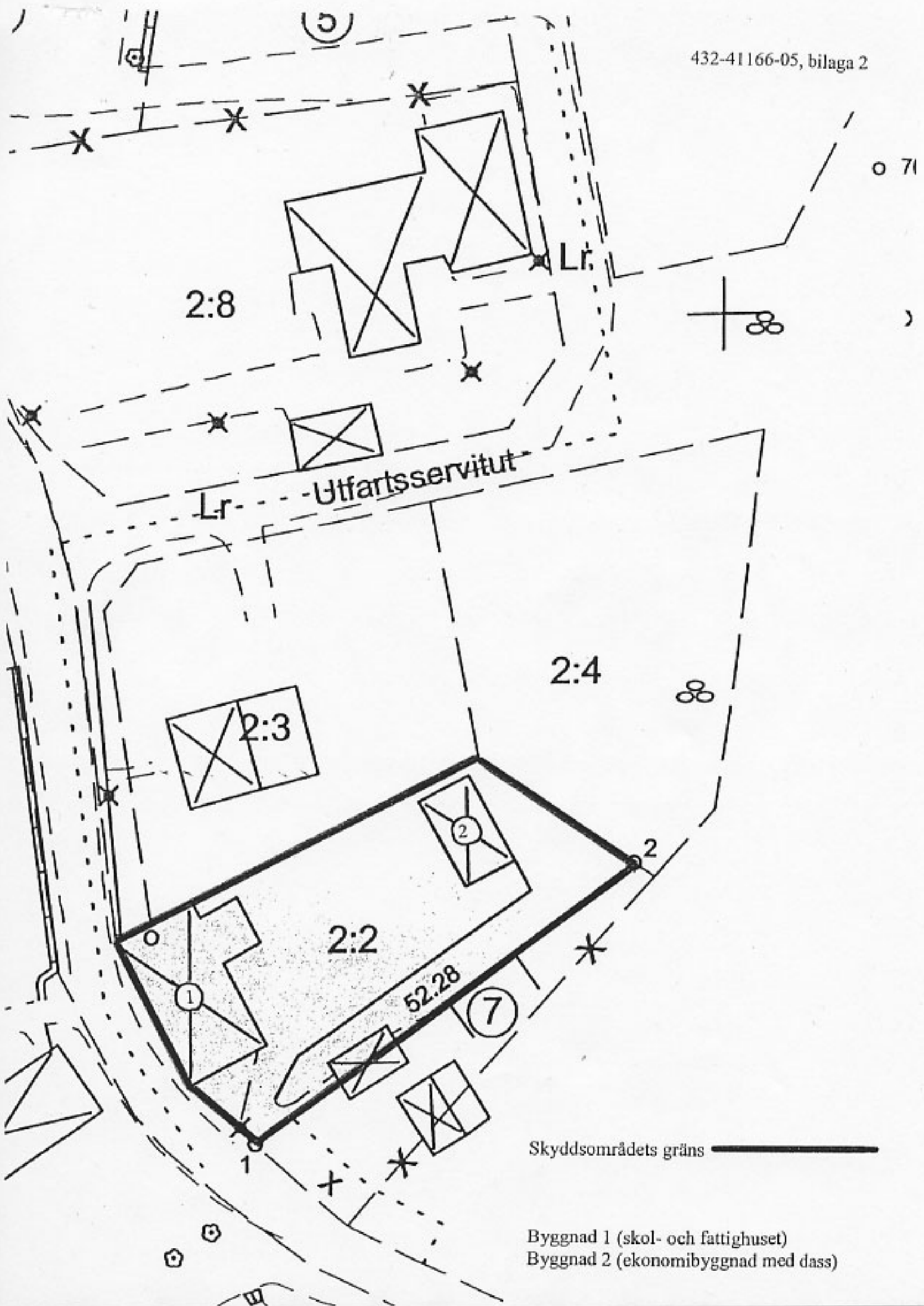
Skrivelsen skall undertecknas. Uppge också adress och telefonnummer. Om Ni har handlingar eller annat som Ni anser stöder Er uppfattning så bör Ni skicka med detta. Länsstyrelsen måste ha fått Ert överklagande **inom tre veckor från den dag Ni fick del av beslutet.** Är klaganden part som företräder det allmänna skall överklagandet ha kommit in **inom tre veckor från den dag beslutet meddelades.**

Annars kan överklagandet inte tas upp till prövning. Behöver Ni veta mera om hur Ni skall göra kan Ni kontakta Länsstyrelsen, tel 040- 25 20 00 (växel).

Thomas Romborg

Lars-Olof Ring

Skyddsområdets gräns

Byggnad 1 (skol- och fattighuset)
Byggnad 2 (ekonomibyggnad med dass)

